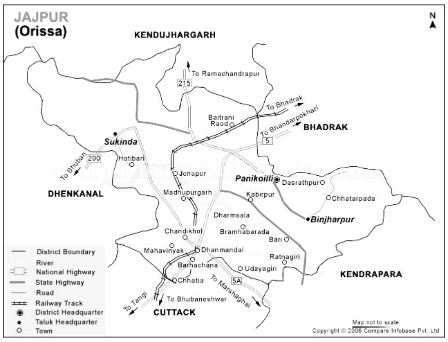

Ó†ÿ¦ D‡Áÿ ¨{'ÿÉ Svÿœÿ{Àÿ

¾æ f¨ÀÿÀÿ A¯ÿ'ÿæœÿ

ଡଃ ଜ୍ଞାନରଂଜନ ପତି

ଗୋଟିଏ ଐତିହ୍ୟ ପ୍ରବଣ ଜାତିର ଐତିହାସିକତାକୁ, ତା'ର ସାଂସ୍କୃତିକ ଭାବ ସତ୍ତାକୁ ଅତୁଟ ରଖି ଜାତୀୟ ମାନ୍ୟତା ଦେବା ପାଇଁ ଯେଉଁମାନେ ସଂଗ୍ରାମ କରି ଲହୁଲୁହ ଦେଇ ଉତ୍କଳ ଜନନୀର ହୃତ ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ ପୁନଃ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପିତ କରିପାରିଛନ୍ତି, ନବଉତ୍କଳର ବିନ୍ଧାଣୀ ସେହି ଯୁଗପୁରୁଷମାନେ ଆଜି ପ୍ରତି ଉତ୍କଳୀୟଙ୍କ ବରେଣ୍ୟ ଓ ସ୍ମରଣୀୟ ଅଟନ୍ତି ।

ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧ ଥିଲା ଓଡ଼ିଶାର ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ, ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି ପ୍ରତି ଏକ ମାର୍ମିକ ଆହ୍ୱାନ । ଏକ ହୀନମନ୍ୟତାର ଶରବ୍ୟ ହୋଇ ଉତ୍କଳ ଜନନୀ ଯେତେବେଳେ ନିଜର ସତ୍ତା ହରାଇବାକୁ ଯାଉଥିଲା, ଏକ ଅଖ୍ୟାତ ଉପଭାଷାର ନିନ୍ଦା କଳଙ୍କ ମୁଣ୍ଡାଇଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସଂସ୍କୃତି ତିଷ୍ଠି ରହିବ – ଏ କଥାକୁ କାହାରି ବିଶ୍ୱାସ ନଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଆମ ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳ ଓ ବଙ୍ଗ-ବିହାର ମାଡ୍ରାସ ପ୍ରେସିଡେ଼ନ୍ସୀ ଅଧୀନରେ ଥିଲା । ତେଣୁ ବଙ୍ଗୀୟ ସାହେବମାନଙ୍କ ବକ୍ରଦୃଷ୍ଟିରେ ଥିଲା ଓଡ଼ିଆ ଜାତି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ଅଣଓଡ଼ିଆ ଲିପିରେ ଲେଖାଯିବାକୁ ଆଦେଶ ଥିଲା । ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଗବେଷକ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଲାଲ ମିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆକୁ ବଙ୍ଗଳାର ଏକ ଉପଭାଷା ରୂପେ ପରିଚିତ କରାଇବାକୁ ସଚେଷ୍ଟ ଥିଲେ – ଏ କଥା ଇତିହାସ କହିବ । ୧୮୭୦ ମସିହାରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲର ଜନୈକ ଶିକ୍ଷକ କାନ୍ତି ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏଥିରୁ ବିରତ ନଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଣପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟକୁ ଅବଦମିତ କରିବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସେ 'ଓଡ଼ିଆ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୟ' ବୋଲି ଏକ ବିବାଦୀୟ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିବା ପରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ସୁପ୍ତଚେତନା ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଆନ୍ଦୋଳନର ଉଗ୍ରରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା । ପରିଣାମତଃ ଭାଷାଭିତ୍ତିରେ ସମଗ୍ର ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳକୁ ଏକତ୍ରିତ କରି ଏକ ବିଶାଳ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ଗଠନ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲା ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ୧୯୦୩ ମସିହାରେ । ସେଦିନର ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଓ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ଆଭିମୁଖ୍ୟକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ପାଇଁ ଐକ୍ୟବଦ୍ଧ ସଂଗ୍ରାମର ସଂକଳ୍ପ ନେଇଥିଲେ ମହାରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ, ମହାରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି, ମଧୁସୂଦନ ରାଓ, ଫକୀର ମୋହନ ସେନାପତି, ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ, ଉତ୍କଳଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, ଉତ୍କଳପ୍ରାଣ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, ପଣ୍ଡିତ କାମପାଳ ମିଶ୍ର ଓ ବାବୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ ପ୍ରମୁଖ । ୧୯୦୩ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ୩୦ ତାରିଖରେ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଏକ ଶାସନାଧୀନ କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ସୁରକ୍ଷା, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ନିମିତ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳର ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାଭାଷୀ, ନାନା ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ରହିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଓ ସହଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରଧାନ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଥିଲା । ସମ୍ମିଳନୀର ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ସାକାର କରିବା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ଯେଉଁ ଯୋଗଜନ୍ମା ଜନନାୟକବୃନ୍ଦ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ ଗଠନର ମହାବେଦୀର ଯଜ୍ଞରେ ନିଜକୁ ଜଣେ ଜଣେ ଋତ୍ୱିକ ଭାବେ ନିଷ୍କାମ ସେବାରେ ନିୟୋଜିତ କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯାଜପୁରର ଭୂମିପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ଅବଦାନ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ।

ଦେଶ ସେବାରେ ଦେହ, ମନ, ପ୍ରାଣ ସବୁକିଛି ସମର୍ପି ଦେଇ ଯେଉଁମାନେ ଉତ୍କଳଜନନୀର ସେବାବ୍ରତରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯାଜପୁରର ରାମକୃଷ୍ଣ ସାମନ୍ତସିଂହାର, ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ଦାସ, ଉତ୍କଳପ୍ରାଣ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, କବିମଞ୍ଜୁଳ କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ବସୁ, ନାଟ୍ୟକାର କାମପାଳ ମିଶ୍ର, ଗଦାଧର ଦତ୍ତ, ଭଗବାନ ସାହୁ, ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ବିରୂପାକ୍ଷ କର ପ୍ରମୁଖ ଆଜି ଆମ ପାଇଁ ବନ୍ଦନୀୟ ଓ ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟ ଅଟନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯାଜପୁରର ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦଙ୍କ ଯୋଗଦାନ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ । ଯାଜପୁରର କଣ୍ଟାବଣିଆ ଗ୍ରାମରେ ୧୮୨୭ ମସିହାରେ ପିତା ତ୍ରିଲୋଚନ ଦାସ ଓ ମାତା ରାଣୀ ଦାସଙ୍କ ଔରସରୁ ସେ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଆରମ୍ଭରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସଂସ୍କୃତି ପ୍ରତି ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରଗାଢ଼ ଅନୁରକ୍ତି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ

ହୋଇଥିଲା । ସୌଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ତଦାନୀନ୍ତନ ଓଡ଼ିଶାର କମିଶନର ଟି.ଇ. ରେଭେନ୍‌ସା ସାହେବଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସହାୟକ (ସିରସ୍ତାଦାର) ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଭାଷା ଓ ଜାତୀୟତାର ସୁରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କ କ୍ଷୋଭ ଓ ଭାବକୁ ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦହିଁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ କମିଶନରଙ୍କଠାରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲେ । ସରକାର ଓ ନେତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥତା କରି ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ନିମିତ୍ତ ସେ ସତତ ପ୍ରୟାସୀ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର କୃଷି, ଶିକ୍ଷା ଭାଷା-ସାହିତ୍ୟର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତି ନିମିତ୍ତ ସେ ଆପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । କର୍ମବୀର ଗୌରୀଶଙ୍କରଙ୍କ ସହ ମିଶି 'ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା' ପ୍ରକାଶ କରିବା ମାଧ୍ୟମରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ ଗଠନର ମୂଳଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶନ ନିମିତ୍ତ ସେ ନିଜେ ୧୮୬୮ ମସିହାରେ କଟକ ପ୍ରିଣ୍ଟିଂ ପ୍ରେସ୍ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସବୁଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ ହେଉଛି ଓଡ଼ିଶାର ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକର ଏକତ୍ରୀକରଣ ପାଇଁ ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦହିଁ ପ୍ରଥମେ ପରିକଳ୍ପନା କରିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ୧୮୭୪ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତ ରାଜା, ମହାରାଜା ଓ ଜମିଦାରମାନଙ୍କୁ ଏକ ମେଳା ବର୍ଦ୍ଧନୀ ସମାରୋହରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ କରାଇ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଉପସ୍ଥାପନ କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଜୀବନ୍ୟାସ ଦେଇଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ଆଦିନେତା ଭାବରେ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ସେ ବାଲେଶ୍ୱରର ରାଜା ଶ୍ୟାମାନନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ସହ ମିଶି ବଙ୍ଗର ଛୋଟଲାଟଙ୍କ ନିକଟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକର ମିଶ୍ରଣ ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଦାବୀ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସୁତରାଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକୁ ଏକତ୍ର କରି ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ ଗଠନ ନିମିତ୍ତ ଯେଉଁ ଅଭିଯାନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା, ଆଦିନେତା ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ତାହାର ମାର୍ଗଦର୍ଶକ ଭାବେ ଅଗ୍ରଣୀ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରି ଯାଜପୁରକୁ ଗୌରବାନ୍ୱିତ କରିଅଛନ୍ତି ।

ପରସ୍ମିନ୍ କାଳରେ ଏହି ଅଭିଯାନରେ ସାମିଲ୍ ହୋଇ ଯେଉଁମାନେ ଆଗଧାଡ଼ିର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯାଜପୁରର ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସଙ୍କ ଅନନ୍ୟ ଅବଦାନ ରହିଛି କହିଲେ ଅତିଶୟୋକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ୧୮୮୦ ମସିହା ଜୁଲାଇ ୨ ତାରିଖରେ ଯାଜପୁରର ଶୟଦ୍‌ପୁରଠାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତା ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଦାସ ଓ ମାତା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରଭା ତାଙ୍କୁ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ହିଁ ଦେଶପ୍ରେମରେ ପ୍ରେରିତ କରିଥିଲେ । ଫଳତଃ ମାତ୍ର ୨୧ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ତରୁଣ ଉତ୍କଳସଂଘ ଗଠନ କରି ଦେଶସେବାରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଥିଲେ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର, ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ଖଲିକୋଟର ରାଜା ଶଶିଭୂଷଣ ରଥ ଓ ଷଢ଼େଇକଳାର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପରି ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ଥିଲେ ହେଁ ସରକାରଙ୍କ ଉଚ୍ଚ ଚାକିରିକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ସେମାନଙ୍କ ସହ ଉତ୍କଳ ୟୁନିୟନ୍ କନ୍‌ଫରେନ୍‌ସ ବା ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ସୁରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ କଟକରେ ଏକ ପ୍ରେସ୍ ସ୍ଥାପନ କରି ମୁକୁର ପତ୍ରିକା ମାଧ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ସଂଗଠିତ କରିଥିଲେ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ଗଠନର ସମସ୍ତ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲା ବ୍ରଜସୁନ୍ଦରଙ୍କ ନିବାସ କଟକର ଯାଉଁଳିଆପଟିସ୍ଥ ଦ୍ୱିତଳ ପ୍ରାସାଦରେ । ଜମିଦାରୀ ପରିବାରରେ ଜନ୍ମ ନେଇଥିବା ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ବହୁ ଧନ ସଂପତ୍ତିର ଭୂସ୍ୱାମୀ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ଆଦୌ ଆସକ୍ତି ନଥିଲା । ନିଜର ଜମିଦାରୀଗୁଡ଼ିକର ଶାସନଭାର ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରି କଟକରେ ରହି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ଗଠନ ଅଭିଯାନରେ ନିଜକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ । ରାଜ୍ୟ ଗଠନର ଯୋଜନାର ସଫଳ ରୂପାୟନ ନିମିତ୍ତ ସେ ଅକୁଣ୍ଠଚିତ୍ତରେ ଆବଶ୍ୟକ ଅର୍ଥ ଯୋଗାଉଥିଲେ । ନେତୃବୃନ୍ଦ ବନ୍ଧୁବର୍ଗଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ରଜସୁନ୍ଦରଙ୍କ କଟକସ୍ଥ ବାସଭବନରେ ସକାଳୁ ସନ୍ଧ୍ୟାଯାଏଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନର ଉପାୟ ସ୍ଥିର କରାଯାଉଥିଲା । ବିଚକ୍ଷଣମତି ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ସମୁଚିତ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରଚାରପତ୍ର ଆକାରରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳରେ ବଣ୍ଟା ଯାଉଥିଲା । ଏସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସଙ୍କ ଆର୍ଥିକ ସହଯୋଗରେ ହେଉଥିଲା । ସାଙ୍ଗଠନିକ ଦକ୍ଷତା ହେତୁ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଦସ୍ୟ ରୂପେ ୧୯୦୩ରେ ରହି ସୂଚାରୁ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାର୍ଥରକ୍ଷା ପାଇଁ ସେ ଥିଲେ ଅଦମନୀୟ ସଂଗ୍ରାମୀ ନେତା । ୧୯୧୮ ମସିହାରୁ ଜୀବନର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ସମ୍ପାଦକ ଭାବେ ସେ ଉତ୍କଳ ଜନନୀର ସେବା କରିଛନ୍ତି । ୧୯୨୯ ମସିହାରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ପକ୍ଷରୁ କୁଳବୃଦ୍ଧ ମଧୁସୂଦନ, ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ସାଇମନ କମିଶନ ଓ ଅଟଲି ସବ୍‌କମିଟି ପାଖରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳ ମିଶ୍ରଣ ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ଦାବୀ କରି ସ୍ମାରକପତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ସବ୍‌କମିଟି ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକୁ ମିଶାଇ ଏକ ସବ୍ ପ୍ରୋଭିନ୍ସ କରିବାକୁ ସୁପାରିଶ କରିଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶା ୧୯୩୬ ଅପ୍ରେଲରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶର ମାନ୍ୟତା ପାଇଲା ପରେ ମଧ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରୁ ବିରତ ହୋଇ ନଥିଲେ । ମିଦନାପୁର ଓ ସିଂହଭୂମର ଓଡ଼ିଆ ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇବା ପାଇଁ ସେ 'ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱାର୍ଥରକ୍ଷା ସମିତି' ଓ 'ଅବକାଶ ବାହିନୀ' ଗଠନ କରି ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂଗ୍ରାମ ଚାଲୁ ରଖିଥିଲେ । ସବୁଠାରୁ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ ହେଉଛି, ଉତ୍କଳ

ସମ୍ମିଳନୀର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ବାର୍ତ୍ତା ବ୍ରଜସୁନ୍ଦରଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମୁକୁର ପ୍ରେସ୍‌ରୁ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳକୁ ପ୍ରସାରିତ ହେଉଥିଲା । କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ, ସେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହ ମିଶି ଶିକ୍ଷା ବର୍ଦ୍ଧିନୀ ସଭା ଗଠନ କରି ଓଡ଼ିଶାର ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ବିକାଶ ନିମିତ୍ତ ଯୋଜନା କରିଥିଲେ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ଯାଜପୁରର ବିଶିଷ୍ଟ ନାଟ୍ୟକାର କାମପାଳ ମିଶ୍ର । ଓଡ଼ିଶା ବାଣୀଭଣ୍ଡାରକୁ କାମପାଳ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଦାନ ଅନନ୍ୟ । ସେ ଉତ୍କଳଜନନୀର ମାନବୃଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ ଉଦ୍ୟମଶୀଳ ଥିଲେ । ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜର ଛାତ୍ର ଥିବାବେଳେ କାମପାଳ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଦୁଃଖଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ନୂତନ ଆଲୋକର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥିଲେ, ଯାହାକୁ ସେ କବିତାର ରୂପ ଦେଇଥିଲେ 'ଅପୂର୍ବ ସ୍ୱପ୍ନ' କାବ୍ୟରେ ।

କାମପାଳ ମିଶ୍ର ଯାଜପୁରସ୍ଥ ସପନପୁର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାବାଗୀଶ ଦାମୋଦର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ରୂପେ ୧୮୭୫ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ୭ ତାରିଖରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ବ୍ରଜସୁନ୍ଦରଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ସେ ଉତ୍କଳୀୟତା ପ୍ରତି ଉନ୍ମୁଖ ହୋଇଥିଲେ । ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମହାରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ବାମନଘାଟି ସବ୍‌ଡିଭିଜନରେ କିଛିକାଳ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଏସ୍.ଡି.ଓ ବାରିପଦାରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଦେୱାନ ଥିଲାବେଳେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲେ । ସହପାଠୀ ବନ୍ଧୁ ଅଭିରାମ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ଓଡ଼ିଶାର ଜାତୀୟତା ପାଇଁ ସରକାରୀ ଚାକିରି ତ୍ୟାଗ କରି ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ସମର୍ପି ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଲିଖିତ ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ 'ସୀତା ବିବାହ' ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସଂସ୍କୃତିର ନିଚ୍ଛକ ପ୍ରତିଫଳନ ଅଟେ । କେବଳ କାବ୍ୟ କବିତା ବା ପ୍ରବନ୍ଧ ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ଜାତୀୟ ଜାଗରଣର ଯେ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଥିଲେ ତାହା ନୁହେଁ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସେ ନିଜକୁ ସକ୍ରିୟ ରଖିଥିଲେ । କାମପାଳ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ, ଅଭିରାମ ଭଞ୍ଜ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ଓ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିବା ପରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ଆନ୍ଦୋଳନର ବହୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ଦକ୍ଷତାର ସହ ନିର୍ବାହ କରିଥିଲେ । ସୁଦୂର ଷଢ଼େଇକଳା ଖରସୁଆଁ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯାଇ ସେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ବାର୍ତ୍ତା ସେଠାକାର ଲୋକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଉ ଥିଲେ । ଏ ସଂପର୍କରେ 'ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା' ପତ୍ରିକାରେ ଲିଖିତ ଅଛି ଯେ କାମପାଳ ଖରସୁଆଁ ଶାଖା ସମିତି ସ୍ଥାପନ କରି ସେଠାରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଅଞ୍ଚଳର ବ୍ରାହ୍ମଣଘାଟି ଅଞ୍ଚଳର ବାହଳଦାଠାରେ ଏକ ଶାଖା ଗଠନ କରିଥିଲେ । ଏସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିବା ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଅଧିବେଶନମାନଙ୍କରେ ଯୋଗଦେଇ କାମପାଳ ଆଲୋଚନାରେ ସକ୍ରିୟ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧିବେଶନରେ ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର ଆଣିବା ନିମିତ୍ତ ଏକ କମିଟି ଗଠନ କରାଯାଇଥିଲା । ଏଥିରେ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ଓ ଗୋପାଳ ବଲ୍ଲଭ ଦାସଙ୍କ ସହ କାମପାଳ ମିଶ୍ର ଅନ୍ୟତମ ସଦସ୍ୟ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେ ଭାଷା ଆଧାରରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ ଗଠନର ସ୍ୱପ୍ନକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ପାଇଁ ଏକ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ ରଚନା କଥା ଚିନ୍ତା କରିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳମାନ ଗସ୍ତ କରି ସେଠାକାର ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ ସବୁ ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କରି ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ପକ୍ଷରୁ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦକୋଷ ପ୍ରଣୟନ ସୁକର ହୋଇଥିଲା । ସ୍ୱକୀୟ ରଚନା ମାଧ୍ୟମରେ କାମପାଳ ଉତ୍କଳୀୟ ଜାତୀୟତାବାଦର ମହାମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଚାରରେ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ରତୀ ଥିଲେ ।

ଯାଜପୁରର ଅମର ସନ୍ତାନ ଆଦିନେତା ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ଦାସ, ଉତ୍କଳପ୍ରାଣ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ଓ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ପରି ଆହୁରି ଅନେକ ନେତୃତ୍ୱ ପ୍ରଦେଶ ଓ ଦେଶ ଗଠନ କ୍ରିୟାରେ ସକ୍ରିୟ ସହଯୋଗ ଦେଇ ଯାଜପୁର ମାଟିକୁ ଗର୍ବିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ନିର୍ଯାତନା ଓ ଅବହେଳାର ଅପମାନରେ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ କାଳ କାଟୁଥିଲା, ସେତେବେଳେ ତା'ର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ଯାଜପୁରର ବରପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦାନ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆଉ ଏକ ଆଲେଖ୍ୟର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ । ତେବେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ଗଠନ ଆନ୍ଦୋଳନ ସ୍ରୋତରେ ଯେଉଁମାନେ ସାମିଲ ହୋଇ ଅପୂର୍ବ ତ୍ୟାଗ ଓ ନିଷ୍ଠାର ପରିଚୟ ଦେଇ ଆମପାଇଁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପରିଚିତ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଆଜି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ଦିବସ ଅବସରରେ ମଥାଲୋଟା ପ୍ରମାଣଟିଏ ଜଣାଇ ସମବେତ ସ୍ୱରରେ କହିବା ବନ୍ଦେ ଉତ୍କଳ ଜନନୀ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ବିକାଶ ନିମିତ୍ତ ସରକାରଙ୍କ ଯୋଜନାକୁ ଅକୁଣ୍ଠ ସହଯୋଗ ଦେବା ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ

୧. କୋଣାର୍କ - ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଜୟନ୍ତୀ ବିଶେଷାଙ୍କ

୨. Cultural Heritage of Jajpur

୩. ଯଯାତି - ଯାଜପୁର ଜିଲ୍ଲା ମହୋତ୍ସବ ସ୍ମରଣିକା - ୨୦୧୦

୪. ସମାଜ - ବାର୍ଷିକ ବିଶେଷାଙ୍କ - ୧୯୮୩, ୧୯୮୫

ମୁଖ୍ୟ ସମ୍ପାଦକ 'ବିରଜା ଜ୍ୟୋତି'
କୃଷ୍ଣକୁଟୀର - ସନ୍ଥମାଧବ
ଯାଜପୁର-୭୫୫୦୦୧